



Tieslietu ministrija

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1536; tālr.: 67036801, 67036716, 67036720; fakss: 67210823
e-pasts: pasts@tm.gov.lv; www.tm.gov.lv

Rīgā

08.10.2024. Nr. 1-17/3317

Uz 02.07.2024. Nr. 1-5/177

Latvijas Republikas tiesībsargam

Informācijai
Labklājības ministrijai

Par bērna dzimšanas fakta reģistrāciju

Tieslietu ministrijā 2024. gada 2. jūlijā saņemta Latvijas Republikas tiesībsarga vēstule Nr. 1-5/177, kurā norādīts uz tiesībsarga rīcībā esošu informāciju par gadījumiem praksē, kad vecāki apzināti nepilda pienākumu paziņot dzimtsarakstu nodaļai par bērna piedzimšanu. Tiesībsargs aicinājis Tieslietu ministriju izstrādāt bērna tiesību aizsardzības mehānismu, lai nodrošinātu bērna dzimšanas fakta reģistrāciju šādos gadījumos, kā arī lūgts apsvērt vecāka atbildības noteikšanu, ja vecāks nepilda Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 25. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu.

Līdz 2020. gada 1. jūlijam par dzimšanas civilstāvokļa aktu reģistrācijas termiņa neievērošanu bez attaisnojošiem iemesliem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 203. pantā bija paredzēts naudas sods līdz trīsdesmit pieciem *euro*. Stājoties spēkā Administratīvās atbildības likumam, administratīvā atbildība par bērna dzimšanas fakta laicīgu nepaziņošanu dzimtsarakstu iestādei vairs nav paredzēta. Izvērtējot Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa konkrētās normas piemērošanu (norma praksē ilgstoši netika piemērota), tika atzīts, ka par dzimšanas fakta paziņošanas termiņa neievērošanu administratīvo atbildību likumā nav nepieciešams saglabāt. Atsaucoties tiesībsarga aicinājumam, Tieslietu ministrija izvērtējusi ierosinājumu paredzēt atbildību vecākiem par bērna dzimšanas fakta savlaicīgu nepaziņošanu dzimtsarakstu iestādei un atzīst, ka patlaban nav saskatāms pamats šāda regulējuma atjaunošanai vai vēl jo vairāk kriminālatbildības ieviešanai.

Izvērtējot Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 24. panta pirmajā daļā un 25. panta pirmajā daļā noteiktos pienākumus kopsakarā ar administratīvās atbildības pieļaujamības kritērijiem, tostarp, administratīvā akta (procesa) prioritātes principu, Tieslietu ministrijas ieskatā Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 24. panta pirmajā un 25. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu izpilde būtu nodrošināma administratīvā procesa ietvaros, neparedzot administratīvo atbildību par minētajās tiesību normās noteikto pienākumu nepildīšanu, jo konkrētajā gadījumā nepieciešams panākt, lai bērna vecāki paziņo kompetentajai iestādei par bērna dzimšanas faktu, tādējādi nodibinot bērna publiski tiesisko statusu. Atbilstoši administratīvā akta (rīkojuma, procesa) prioritātes principam gadījumos, ja ir nepieciešams panākt, lai persona izpilda noteiktas normatīvo aktu prasības, prioritāte ir administratīvā akta izdošanai, nosakot pienākumu atbilstošā termiņā novērst neatbilstības un izpildīt prasības. Administratīvais sods paredzams tikai tajos gadījumos, kad nepieciešams reaģēt uz kādu personas izdarītu pārkāpumu, kurš vairs nav novēršams un ir ar augstu bīstamības pakāpi.¹ Bērna tēva vai mātes saukšana pie administratīvās atbildības par dzimšanas fakta nepaziņošanu likumā noteiktā termiņā nenodrošina bērna dzimšanas fakta reģistrāciju. It īpaši situācijās, kad vecāki šādi rīkojas apzināti,

¹ Māliņa I. Jaunu administratīvo pārkāpumu sastāvu veidošana. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 55. lpp.)

piemēram, ideoloģisku motīvu vadīti. Tāpēc Tieslietu ministrijas ieskatā risinājums bērnu dzimšanas fakta laicīgai reģistrēšanai rodams administratīvā procesa ietvaros, stiprinot bāriņtiesas kā par bērnu tiesību aizsardzību atbildīgās iestādes funkcijas un veicinot kompetento institūciju informācijas apmaiņu par bērna dzimšanas faktu un bērna dzimšanas fakta reģistrāciju.

Atbilstoši pašvaldību dzimtsarakstu nodaļu sniegtajiem pārskatiem par reģistrētajiem civilstāvokļa aktiem, bērna dzimšanas fakta reģistrācija pamatā tiek nodrošināta Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 24. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā, tomēr gadu no gada saglabājas nemainīgs skaits gadījumu, kad dzimšanas fakta reģistrācijas termiņa nokavējums bijis ilgāks par mēnesi (2023. gadā 72 gadījumos no kopumā 14 326 sastādītiem dzimšanas reģistra ierakstiem termiņa nokavējums bijis ilgāks par mēnesi, 2022. gadā - 77 gadījumos no 15 921, 2021. gadā - 64 gadījumos no 17 003, bet 2020. gadā - 73 gadījumos no kopumā 17 265).

Tieslietu ministrija uzrunāja visas pašvaldības, aicinot sniegt informāciju par pēdējo piecu gadu laikā to administratīvajās teritorijās fiksētiem gadījumiem, kad vecāki likumā noteiktajā termiņā nav paziņojuši dzimtsarakstu iestādei par sava bērna piedzimšanu, kā arī par nepaziņošanas iemesliem. Pašvaldību sniegtā informācija liecina, ka vecāku paskaidrojumos likumā noteiktā termiņa neievērošana visbiežāk tiek skaidrota ar dažādiem sadzīviskiem iemesliem, piemēram, mātes un/vai bērna ilgstošāku uzturēšanos ārstniecības iestādē, vecāku nespēju vienoties par bērna vārdu, nepieciešamību kādam no vecākiem saņemt jaunu personu apliecinošu dokumentu, juridiski nesakārtotas vecāku attiecības, kā arī tiesību aktos noteikto prasību nezināšana. Ģimenes uzskati, kas vērsti uz personas brīvību no valstī pastāvošās tiesiskās un sabiedriskās iekārtas, pilsoņu tiesībām un pienākumiem kā pamatojums bērna dzimšanas fakta nepaziņošanai fiksēts četrās pašvaldībās saistībā ar situāciju kopumā trīs ģimenēs.

Papildus informējam, ka jautājums par nepieciešamību novērst gadījumus, kuros dažādu iemeslu dēļ jaundzimušo dzimšanas fakta reģistrēšana netiek nodrošināta savlaicīgi, aktualizēts jau iepriekš. Izpildot rīcības plāna Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017. gadam īstenošanai 2016. – 2017. gadā (apstiprināts ar Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojumu Nr. 115) 2.1.3. apakšpunktā doto uzdevumu, 2018. gada 30. oktobrī Ministru kabinets izskatīja Veselības ministrijas izstrādātu informatīvo ziņojumu “Par konceptuālu risinājumu informācijas apmaiņas par bērna dzimšanu starp ārstniecības iestādi un dzimtsarakstu nodaļu ieviešanai”, konceptuāli atbalstot informatīvajā ziņojumā piedāvāto 3. risinājuma variantu, kas paredz informācijas par bērna dzimšanu apmaiņu starp Fizisko personu reģistra informācijas sistēmu un vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu (e-veselība) bez bērna vecāku tiešas iesaistes. Atbilstoši Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra sēdes (prot. Nr. 50 45.§, TA-2105) protokollēmuma 3. punktā dotajam uzdevumam, Veselības ministrijai sadarbībā ar Iekšlietu ministriju un Tieslietu ministriju tika uzdots pēc Fizisko personu reģistra informācijas sistēmas ieviešanas izvērtēt atbilstošāko tehnisko nodrošinājumu datu apmaiņas organizēšanai starp minētajām informācijas sistēmām un iesniegt Ministru kabinetā attiecīgu informatīvo ziņojumu par veicamajiem pasākumiem un nepieciešamo papildu finansējumu.

Atbilstoši Tieslietu ministrijas rīcībā esošajai informācijai Veselības ministrija turpina darbu pie minētā jautājuma. Risinājuma pilnīgai izstrādei un finansiālās ietekmes izvērtēšanai ir uzrunāta Labklājības ministrija par nepieciešamību precizēt šādas informācijas apmaiņas ietvaros uzkrāto jaundzimušo datu uzkrāšanas mērķi un tālākas izmantošanas kārtību. Diskusiju līdzšinējā virzības gaita liecina, ka šāda risinājuma ieviešana prasīs ilgāku laiku, kas šobrīd nav prognozējams. Taču šāda risinājuma ieviešana nodrošinātu vienotu uzskaiti par visiem jaundzimušajiem, kas dzimuši ārstniecības iestādē vai ārstniecības personas klātbūtnē, un nodrošinātu arī iespēju iestādēm, kurām ir uzdots pildīt noteiktus uzdevumus bērnu tiesību nodrošināšanā (piemēram, bāriņtiesām, sociālajiem dienestiem, pašvaldības policijai u.c.), nekavējoties rīkoties, ja konstatēts, ka bērna vecāki likumā noteiktā termiņā nav vērsušies dzimtsarakstu iestādē bērna dzimšanas fakta reģistrēšanai.

Identificētās situācijas, kurās bērna vecāki apzināti izvēlas neziņot dzimtsarakstu iestādei par bērna dzimšanu, būtu risināmas jau esošā bāriņtiesu darbību regulējošā tiesiskā regulējuma ietvaros.

Ikvienu bērna tiesības uz vārdu, uzvārdu un pilsonību ir nostiprinātas gan starptautiskajos tiesību aktos, gan arī iestrādātas Latvijas nacionālajos tiesību aktos. Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencijas 7. panta 1. punkts nosaka, ka ikvienu bērnu reģistrē tūlīt pēc dzimšanas, un viņam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības uz vārdu, tiesības iegūt pilsonību, kā arī, ciktāl iespējams, tiesības zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā. Tāpat saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma

8. panta pirmo daļu kopš dzimšanas brīža bērnam ir tiesības uz vārdu, uzvārdu un pilsonības iegūšanu. Bērnu reģistrē atbilstoši likumam.

Vecākiem noteiktās aizgādības tiesības pār saviem nepilngadīgajiem bērniem ietver arī pienākumu nodrošināt bērnam visu to palīdzību viņa tiesību izmantošanā, kas atbilstu viņa labākajām interesēm. Bērna dzimšanas fakta reģistrācija ir priekšnosacījums publiski tiesiskā statusa iegūšanai un līdz ar to arī virknei ar bērna aprūpi (piemēram, iespēju saņemt valsts apmaksātu veselības aprūpi, sociālos pabalstus u.tml.), attīstību, izglītību un aizsardzību saistītu tiesību izlietošanai. Līdz ar to, Tieslietu ministrijas ieskatā, vērtējot vecāku aizgādības tiesību institūta saturu kopsakarā ar bērnu tiesību aizsardzības regulējumu, vecāku apzinātu izvēli nepaziņot par bērna piedzimšanu dzimtsarakstu iestādei vai vecāku mērķtiecīgu rīcību, kas vērsta uz bērna dzimšanas fakta reģistrēšanas kavēšanu (piemēram, atsakoties sadarboties ar bāriņtiesu), būtu pamats atzīt par vecāku varas izmantošanu pretēji bērna interesēm, un tādējādi - pamatu bāriņtiesai Bāriņtiesu likuma 22. panta kārtībā lemt par vecāku tiesību ierobežošanu. Vienlaikus iespējams diskutēt par iespēju Bāriņtiesu likumā tieši nostiprināt Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 24. panta pirmajā un 25. panta pirmajā daļā vecākiem noteiktā pienākuma apzinātu neizpildi kā patstāvīgu pamatu bāriņtiesai lemt par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, ja tiktu atzīts, ka jautājums nav risināms prakses veidošanas ceļā un nepieciešams pārskatīt bāriņtiesu darbību regulējošos normatīvos aktus. Savukārt bērna dzimšanas fakta reģistrēšanas reāla nodrošināšana (dzimšanas reģistra ieraksta sastādīšana dzimtsarakstu iestādē), tai skaitā, tam nepieciešamo medicīnas dokumentu saņemšana, ir pakārtoti saistīts un ar praktiskiem soļiem risināms jautājums, izejot no katras konkrētās situācijas faktiskajiem apstākļiem un vajadzībām. Piemēram, gadījumos, kad bērna vecāki neatsakās reģistrēt bērna dzimšanas faktu, bāriņtiesa vai cita pašvaldības iestāde sniedz atbalstu bērnam vecākiem bērna dzimšanas fakta reģistrācijā, tajā skaitā izskaidrojot reģistrācijas kārtību, palīdzot saņemt medicīniskos dokumentus. Savukārt, gadījumos, kad bērna vecāki atsakās reģistrēt bērna dzimšanas faktu, tas būtu jādara bāriņtiesai vai citai pašvaldības iestādei, kā tas noteikts Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 25. panta ceturtajā daļā - ja par bērna piedzimšanu nav paziņojusi neviena no šajā pantā minētajām personām (bērna tēvs, māte, ārstniecības persona vai cita personai, kas bijusi klāt dzemdībās, iestādes vadītājs, ja bērns piedzimis patversmē vai ieslodzījuma vietā) un pašvaldībai kļuvis zināms par bērna piedzimšanu, tai ir pienākums rakstveidā paziņot par to dzimtsarakstu nodaļai. Šajās situācijās pašvaldībai būtu jālemj par medicīnisko dokumentu, kas apliecina bērna dzimšanas faktu, iegūšanu.

Vienlaikus darām zināmu, ka Tieslietu ministrija ir lūgusi Veselības ministrijai sniegt atbalstu un skaidrot, ar kādu ārstniecības iestādes vai ārstniecības personas izdotu medicīnas dokumentu būtu iespējams apliecināt bērna dzimumu, bērna varbūtējo dzimšanas laiku un sievietes, kas sevi norāda kā bērna māti, un bērna savstarpēju radniecību situācijās, kad bērns nav dzimis ārstniecības iestādē vai ārstniecības personas klātbūtnē, līdz ar to vecāku rīcībā nav ārstniecības iestādes vai ārstniecības personas izsniegtas medicīnas apliecības par dzimšanu.

Ar cieņu

valsts sekretāra vietniece
tiesu jautājumos

I. Ilgaža